

Beste leerling,

Dit document bevat het examenverslag voor leerlingen van het vak economie vwo, tweede tijdvak (2018). In dit examenverslag proberen we een zo goed mogelijk antwoord te geven op de volgende vraag: *In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus behandelde kennis & vaardigheden?*

Om een zo duidelijk mogelijk verslag te maken, hebben we de vragen onderverdeeld in 4 categorieën.

- I. Algemene (niet vakgerelateerde) kennis & vaardigheden
- II. Alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag
- III. Een-stapje-extra-vraag.
- IV. Niet voorgekomen in de cursus

De eerste categorie doet een beroep op algemene basisvaardigheden, welke we bekend veronderstellen. Categorie II en III zijn vragen die op te lossen zijn met de kennis en vaardigheden die je op de cursus geleerd hebt. De laatste categorie vragen is op de cursus niet aan bod gekomen. In *bijlage 1*, achteraan dit document, vind je een nadere toelichting van deze categorieën.

Het is belangrijk om te beseffen dat deze categorieën niets zeggen over de moeilijkheidsgraad van een vraag. Een vraag die rechtstreeks op te lossen valt met kennis en vaardigheden uit de cursus (categorie II) kan best een pittigere opgave zijn dan een vraag die niet is voorgekomen tijdens de cursus (categorie IV).

Mocht je vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van dit examenverslag, dan horen we dit uiteraard heel graag! Je mag ons hier altijd over mailen op info@sslleiden.nl.

Met vriendelijke groet,

Hans Huibregtse

	vraag	aantal punten	categorie vraag	toelichting categorie keuze:
1	1	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moest je kunnen rekenen met procenten door middel van indexcijfers en machten. Soortgelijke opgaven zijn voorgekomen in de voorbereidende opgaven, het proefexamen en opgave 88.
	2	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Inkomen' is het concept 'ruilen over tijd' behandeld en daarbij is het omslagstelsel besproken. Met begrip van het omslagstelsel kon je beredeneren dat de huidige negatieve situatie van jongeren zou omslaan in een positieve situatie zodra zij eenmaal de ouderen waren geworden.
	3	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'Inkomen' is het concept 'ruilen over tijd' behandeld en daarbij is het kapitaaldekkingsstelsel besproken. Bij deze vraag moest je zelf bedenken dat er nu mogelijk een verschuiving plaats vindt van het omslagstelsel naar het kapitaaldekkingsstelsel, wat inhoudt dat mensen moeten gaan sparen om hun premie later te kunnen betalen.
	4	2	III	Welke stappen moest je zetten? Omdat deze vraag bestaat uit een lange tekst, was het hier van belang eerst op zoek te gaan naar het begin- en eindpunt van deze vraag, zoals besproken bij het 'Stappenplan redeneren'. Vervolgens moest je zelf de denkstap zetten dat verzekeren op zoek gaan naar de laagste premie en daarna bedenken wat dit voor gevolg zou hebben op het gedrag van de verzekeraar, de zorgverlener en uiteindelijk de hoogte van de zorgkosten.
	5	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor deze vraag moest je de begrippen 'denivelleren' (behandeld in het blok 'Inkomen') en 'eigen risico' (behandeld in het blok 'Verstoorde samenwerking') kennen. Met kennis van deze begrippen kon je beredeneren waarom een eigen risico een grotere last was voor lage inkomens dan voor hoge inkomens.
2	6	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moest je kunnen rekenen met procenten door middel van indexcijfers en het aflezen van een grafiek beheersen. Verder moest je bedenken dat het woord 'per' aangaf wat de noemer en wat de deler was in je berekening.
	7	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Omzet, kosten en winst' is behandeld dat winst het verschil is tussen de omzet en de kosten. In de vraag was gegeven dat overige kosten gelijk blijven, wat aangaf dat je moest kijken naar de omzet. In hetzelfde blok is ook behandeld dat omzet berekend kan worden door afzet te vermenigvuldigen met de prijs. Beredeneren dat een van deze grootheden (of beide) gelijk moest blijven of niet moest dalen gaf antwoord op deze vraag.
	8	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moest je kunnen rekenen met procenten door middel van indexcijfers en het aflezen van een grafiek en tabel beheersen. Verder moest je uit de gegevens kunnen filteren welke gegevens je nodig had, waarbij het 'Stappenplan rekenen' had kunnen helpen.
	9	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'Phillipscurve' is de formule voor werkgelegenheid behandeld. Je moest hier zelf de denkstap zetten welke gegevens uit de vraag te vergelijken waren met de grootheden uit de formule. Vervolgens moest je bedenken wat er met de productie gebeurd moest zijn, gegeven de daling van het gewerkte aantal uren en de arbeidsproductiviteit.
	10	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Hier wordt gevraagd om economisch inzicht in de beweegredenen van een werkgever. Dit is grote bakstof en is daarom niet behandeld op de cursus.

	11	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In de blokken 'Phillipscurve' en 'Prijsspeil' is het begrip 'arbeidsproductiviteit' behandeld. Scholing betekent een hogere arbeidsproductiviteit. In de vraag stond beschreven dat dit leidde tot een stijging van de werkloosheid en dit betekent een ruimere arbeidsmarkt. In het blok 'Phillipscurve' is behandeld dat loonkosten kunnen stijgen bij een krappe arbeidsmarkt door een verbeterde onderhandelingspositie van arbeiders. Deze redenering, maar dan met tegenovergestelde effecten, kon je gebruiken om deze vraag te beantwoorden.
3	12	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Economische Kringloop' zijn de factoren die rente beïnvloeden behandeld. Bij deze vraag moest je bedenken dat een neergaande conjunctuur een daling van de vraag naar kapitaal veroorzaakt, wat leidt tot een daling van de rente.
	13	1	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moest je tabellen kunnen aflezen en kunnen rekenen met procenten.
	14	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'conjunctuur' is behandeld wat de kenmerken van een laagconjunctuur zijn. Je moest hier zelf bedenken dat deze kenmerken, zoals hogere werkloosheid, kunnen zorgen voor problemen bij het betalen van de hypotheekrente of het afbetalen van de hypotheek, en dat dit een verdere daling van de bestedingen kan veroorzaken.
	15	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moest je met algemeen economisch begrip bedenken dat een hoger percentage van het aankoopbedrag van een huis als hypotheek meer risico's oplevert.
	16	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'Stappenplan belastingSom' is behandeld wat een aftrekpost is. Een vraag over hypotheekrente als aftrekpost kon je oefenen met opgave 50. Je moest zelf bedenken dat een vermindering van de aftrekbaarheid van de hypotheekrente zorgt voor een vermindering van de vraag naar een hypotheek door hogere nettorentelasten.
4	17	1	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moest je kunnen rekenen met procenten door indexcijfers, een percentage kunnen uitrekenen en een grafiek kunnen aflezen.
	18	2	III	Welke stappen moest je zetten? In de blokken 'Phillipscurve' en 'Prijsspeil' is het begrip 'arbeidsproductiviteit' behandeld en in het blok 'Wereldhandel' het begrip 'concurrentiepositie'. Je moest hier zelf bedenken dat een lagere arbeidsproductiviteit leidt tot relatief hogere loonkosten, wat leidt tot een verslechtering van de concurrentiepositie.
	19	2	II	Welke stof kon je gebruiken? De redenering die nodig was voor deze vraag is volledig behandeld in het blok 'Wereldhandel'. Het eerste deel is te vinden onder het subblok 'Invloed wisselkoers op import & export' en het tweede deel is mondeling behandeld en kon beredeneerd worden via het subblok 'Betalingsbalans'.
	20	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Het eerste deel van de vraag was te beantwoorden met het blok 'Economische kringloop'. Een slechte concurrentiepositie zorgt voor minder export, wat een vermindering van bestedingen betekent, met werkloosheid als gevolg.
		1	III	Welke stappen moest je zetten? Vervolgens had je met het blok 'Phillipscurve' kunnen beredeneren dat een ruime arbeidsmarkt op lange termijn een daling van de lonen tot gevolg heeft. Je had hier zelf moeten bedenken dat lagere lonen zorgen voor lagere prijzen en dus een verbeterde concurrentiepositie.
21	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Economische Kringloop' is behandeld dat een nadeel van een overheidsbeleid tijdens een laagconjunctuur het oplopen van het begrotingstekort is, omdat het beleid inhoudt dat de overheidsbestedingen verhoogd worden en de belastinginkomens juist dalen.	

	22	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'Economische Kringloop' is behandeld wat de ECB met de rentestand kan doen om de conjunctuur te beïnvloeden. Je moest hier zelf bedenken welk beleid de ECB zou moeten voeren om een inflatie tegen te gaan, en wat voor gevolg dit beleid zou hebben in een land met een lage groei.
	23	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Arbeidsmigratie is grote bakstof en is daarom niet behandeld.
5	24	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'Betalingsbereidheid' is behandeld dat een aanbieder een verkoopbereidheid heeft en dat deze afhankelijk is van bepaalde factoren. Je had hier moeten bedenken dat zij niet kunnen voorspellen wat het gedrag van de aanbieder gaat zijn omdat deze factoren bij de overheid niet bekend zijn.
	25	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Conjunctuur' is behandeld dat een opgaande conjunctuur gepaard gaat met meer bestedingen en dus meer productie. Meer productie betekent meer vraag naar de toestemming tot uitstoten van CO ₂ , waarna je met het blok 'Betalingsbereidheid' had kunnen beredeneren dat meer vraag zorgt voor een hogere prijs.
	26	1	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Betalingsbereidheid' is behandeld dat een daling van de prijs duidt op een daling van de vraag ten opzichte van het aanbod.
		1	III	Welke stappen moest je zetten? Je moest vervolgens zelf bedenken dat de prijs weer omhoog gedreven zou zijn als het aanbod was verminderd, waardoor minder bedrijven nog bereid waren geweest te betalen voor de emissierechten en er daarom een grotere afname was geweest van de CO ₂ uitstoot.
	27	1	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Je moest bij deze vraag inzien dat het ging om een substitutiegoed. Substitutiegoederen zijn grote bakstof en daarom niet behandeld in de cursus.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Wel kon je beredeneren dat een daling van de prijs van uitstoot loze energieopwekking ervoor zou zorgen dat meer bedrijven bereid waren geweest om op die manier te gaan produceren en dus over te stappen, zoals besproken in het blok 'Betalingsbereidheid'.
	28	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Met algemeen economisch inzicht kon je bedenken dat investeringen gaan over een lange termijn, wat betekent dat producenten niet alleen kijken naar de huidige omstandigheden, maar ook naar toekomstige.
	29	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Conjunctuur' is behandeld dat tijdens een laagconjunctuur de prijzen meestal lager liggen dan tijdens een hoogconjunctuur.
	30	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Omzet, kosten en winst' is behandeld dat totale kosten bestaan uit constante en variabele kosten. Ook kon je tijdens dit blok oefenen met verschillende kostenfuncties. Door een kostenfunctie op te stellen en daarna te kijken vanaf welke prijs de milieuvriendelijke optie duurder werd dan de milieuvriendelijke, kon je deze vraag oplossen.
		57		

verdeling per categorie:

categorie	aantal punten	percentage
I	12	21%
II	22	39%
III	18	32%
IV	5	9%
	57	100%

In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus opgedane kennis & vaardigheden?

Dit gold voor: 91% van de vragen (namelijk categorie I, II en III).

Bijlage 1: Toelichting categorieën

Categorie I: Algemene (niet vakgerelateerde) kennis & vaardigheden

Dit betreft de volgende vragen: vragen waarbij een beroep wordt gedaan op algemene kennis & vaardigheden. Dit zijn kennis & vaardigheden die niet zijn opgenomen in de eindtermen in de syllabus en niet in Samengevat staan (zo ja: dan behoren de vragen tot één van de drie andere categorieën).

Categorie II: alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen die letterlijk voorkomen in de uitleg (in de uitleg of in een klassikaal voorbeeld);
- Vragen die letterlijk met een stappenplan op te lossen zijn;
- Vragen die vergelijkbaar zijn met opgaven uit de opgavenbundel die vrijwel altijd worden opgegeven door de hoofddocent;
- Theorievragen die niet worden behandeld op de cursus, maar die we je van tevoren via de vakkenpagina geadviseerd hebben te leren (uit bijv. Samengevat);
- Vragen die vergelijkbaar zijn met vragen uit de voorbereidende opgaven.

Categorie III: een-stapje-extra-vraag

Dit betreffen vragen waarbij je, de naam zegt het al, een stapje extra moet zetten. Oftewel: je moest je kennis en vaardigheden behandeld tijdens de cursus combineren met een stukje 'inzicht'.

Bijvoorbeeld:

- Je moet net even buiten het stappenplan om denken;
- Je moet informatie uit de tekst halen om een bepaalde variabele voor een formule of berekening uit te rekenen.

Categorie IV: niet voorgekomen op de cursus Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen over begrippen die niet voorkomen in de uitleg, de standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, en waarbij het woordenboek ook geen soelaas biedt;
- Vragen over grotebakstof die niet voorkomen in standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, de voorbereidende opgaven of opgegeven stof op de vakkenpagina.
- Vragen waarvan je redelijkerwijs niet kon vaststellen dat het om een (op de cursus behandeld) concept in een andere context gaat.